

University for Taras Shevchenko), 2014. K.: *Vydav.–poligraf. centr «Kyj vs'kyj universytet»*, 895 s.

2. 'Kievskij universitet. Dokumenty i materialy. 1834–1984: [Sb., posvjashhenyj 150–letiju Kievskogo un–ta] (Kiev University. Documents and materials. 1834–1984: [Coll., Dedicated to the 150th anniversary of Kiev University])', 1984. *Kievskij gos. un–t im. T. G. Shevchenko; sost. V. A. Zamlinskij [i dr.]; red. M. U. Belyj [i dr.]*, K.: *Izdatel'stvo pri Kievskom gos. un–te izdatel'skogo ob#edinenija «Vysshha shkola»*, 192 s.

3. 'Kyj vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. Imena slavetnyh suchasnykiv (Kyiv National Taras Shevchenko University. Names of famous contemporaries)', 2004. *red. kol.: V. V. Skopenko, O. V. Tretjak, L. V. Gubers'kyj ta in.*, K., 288 s.

4. 'Kyj vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. Nezabutni postati (Kyiv National Taras Shevchenko University. Unforgettable figures)', 2005. *red. kol.: V. V. Skopenko, O. V. Tretjak, L. V. Gubers'kyj ta in.*, K., 464 s.

5. 'Kyj vs'kyj universytet za 50 rokov radjans'koi vlady (Kiev University over 50 years of Soviet power)', 1967. *red. I. T. Shvec*, K., 192 s.

6. 'Kyj vs'kyj universytet imeni Tarasa Shevchenka: Storinky istorii i s'ogodennja (Kyiv Taras Shevchenko University: Pages of History and Present)', 1994. *za zag. red. V. V. Skopenka*, K., 285 s.

7. 'Istorija Kyj vs'kogo universytetu. 1834–1959: do 125–richchja z dnja isnuvannja (History of Kiev University. 1834–1959: to the 125th anniversary of the day of its existence)', 1959. *vidp. red. Oleksandr Zaharovyč Zhmud's'kyj*, K.: *Iyd–vo Kyj vs'k. un–tu im. T. G. Shevchenka*, 628 s.

8. 'Visnyk universytetu. Serija filologija (University bulletin. Series philology)', №1, 1967.

9. 'Derzhavnyj arhiv m. Kyjeva (State Archives of Kyiv)', F.R–1246, Op.21, Spr.4, ark.1–10; Spr.5, ark.1; Spr.6, ark.1.

10. Tam samo (Ibid), Spr.13, 8 ark.

11. Tam samo (Ibid), Spr.3, 16 ark.

12. Tam samo (Ibid), Spr.33, 20 ark.

13. Tam samo (Ibid), Spr.85, 31 ark.

14. Tam samo (Ibid), Spr.127, 92 ark.

15. Tam samo (Ibid), Spr.167, 61 ark.

16. Tam samo (Ibid), Spr.187, 90 ark.

17. Tam samo (Ibid), Spr.307, 321 ark.

18. Tam samo (Ibid), Spr.305, 18 ark.

19. Tam samo (Ibid), Spr.573, 211 ark.

Doronina N. V., PhD in History, Assistant at the Department of Foreign Languages for mathematical faculties, Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), amalpheia@gmail.com

Post-war years at philological faculty of Taras Shevchenko state university of Kyiv (1945–1955)

The work of philological faculty of Taras Shevchenko state university of Kyiv during the first ten 1945–1955 years after the Second World War has been considered. The organizational, educational and methodical as well as personnel activities of the faculty have been reviewed.

Keywords: philological faculty, Kyiv state university, post-war years, philological education.

* * *

УДК 930.1(477)«1953/1964»:050

Карасевич О. О.,

викладач кафедри філософії та суспільних дисциплін, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), koksana46@ukr.net, orcid.org/0000-0001-9874-489X

Становлення в період «відлиги» історичних знань із питань матеріально–технічного кадрового забезпечення українського села на сторінках «Українського історичного журналу»

Висвітлено формування первинного історичного бачення партійно–радянської політики матеріально–технічного й кадрового забезпечення

українського села «хрущовської доби» та трактуванні його історичною та іншими галузями суспільних наук у 1953–1964 рр. Показано, що таке бачення формувалося в специфічних суспільно–політичних умовах вказаного періоду, а тому досить важко провести достатньо чітку межу при аналізі комплексу всієї тогочасної історичної літератури за певними критеріями: партійні, наукові, науково–популярні, публіцистичні та інші видання. Обґрунтовано тезу стосовно того, що справді наукове інтелектуальне осмислення процесів, які фактично перебувають в одному часі з дослідниками, не давало можливості уникнути суб'єктивізму, навіть за умов відсутності абсолютного політико–ідеологічного диктату характерного для доби сталінського тоталітаризму.

Ключові слова: відлига, хрущовські аграрні реформи, українське село, матеріально–технічне забезпечення, сільське господарство.

Для з'ясування логіки формування об'єктивного відображення реальної дійсності в історіографічному процесі, важливо окреслити сам процес становлення історичних знань в даному випадку на історіографічних матеріалах їхнього сьогодення. Вибір публікацій, що співпадають саме з добою «відлиги», зумовлений основним завданням публікації, яке спрямоване на те, щоб всебічно характеризувати спроби модернізації комплексу виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, в їх висвітленні історичною думкою другої половини 1950–х – першої половини 1960–х рр. Насамперед в контексті матеріально–технічного й кадрового забезпечення українського села зазначеного періоду.

Мета публікації показати специфіку висвітлення проблеми матеріально–технічного піднесення сільськогосподарського виробництва та підвищення фаховості працівників села в тогочасній науково–історичній та частково суспільно–політичній літературі.

Означена проблема не так часто ставала предметом розгляду в сучасній українській історіографії. Проте все ж можна назвати праці дослідників І. Романюка [1], Ю. Ніколайця [2], О. Нікілєва [3], О. Заболотної [4], С. Падалки [5] та інших дослідників.

Однією з найхарактерніших ознак радянської історіографії була зосередженість на проблемах новітньої історії, а нерідко власне на сучасності, тому історія будь–якого питання максимально політично актуалізувалася й навряд чи потрапляла б до друкованих видань, якби не містила прив'язки до «генеральних планів» компартії. Надто це стосувалося розвитку економіки («народного господарства»), укладеної в п'ятирічні плани.

Становлення історичних знань з питань розвитку матеріально–технічної бази й кадрового потенціалу українського сільського господарства відбувалось в умовах перманентної гострої політичної й ідеологічної конфронтації СРСР з країнами Заходу. Однак початок правління М. Хрущова в цьому сенсі ознаменувався першими спробами лібералізації.

В цих умовах значної уваги набуло питання перспектив розвитку матеріального виробництва в країні. Серед радянських і зарубіжних науковців набуває нових розмахів дискусія щодо майбутнього соціалізму і капіталізму. Загострення дискусії між радянськими і західними науковцями було тісно пов'язане з проблемою науково–технічної революції. Адже у розвинених країнах Заходу НТР набула високих темпів, тоді як у СРСР давалось взнаки помітне технологічне відставання цілої низки галузей промисловості. Як компенсатор у радянському суспільстві проводилась величезна ідеологічна робота щодо дискредитації й спотворення сутності політичного, соціального і економічного життя Заходу.

Радянські дослідники того періоду постійно вдаючись до критики ринкових форм господарювання, часом вигадували свої власні теорії та насичені клішованими пропагандистськими настановами суто штучні конструкції. Не маючи переконливих аргументів, тогочасна радянська наука вочевидь спрямовувала дискусію в бік ідеологічної риторики, не визнаючи навіть очевидних переваг в економічних моделях Заходу. Навіть незаперечні успіхи науково-технічної революції у капіталістичних країнах спричиняли у радянських ідеологів алогічну реакцію автоматичного відторгнення. Подальші перспективи для своєї країни бачили лише в раз і назавжди жорстко детермінованій моделі адміністративно-планової економіки не визнаючи ніяких інших типів організації економіки. При цьому цей очевидний догматизм лицемірно прикривався «турботою партії» про простих радянських трудівників [6, с. 129].

Саме в таких умовах відбувалося становлення історичних знань про піднесення матеріально-технічного й кадрового забезпечення українського села в добу хрущовських реформ. Варто зазначити, що період другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр. досить вузько репрезентовано в сучасних історіографічних працях.

Слід зазначити, що доволі суттєві зміни в сільському господарстві та житті селянства в цілому в період хрущовської «відлиги» викликали помітний інтерес у радянських істориків. Останніх до цього зумовлювала як ідеологічна кон'юнктура, так і здорова фахова зацікавленість дослідженням проблем села. До того ж тематичне розмаїття наукових інтересів, а відповідно і публікацій здебільшого відповідало тогочасним партійним директивам.

Щоправда, висвітлюючи матеріально-технічне й кадрове забезпечення сільського господарства українські радянські науковці у звичному відверто наказному порядку при висвітленні будь-якої проблеми змушені були брати за основу партійні настанови. Тому навіть в публікаціях вищого піку «відлиги» надмірно часто фіксуємо цитування рішень з'їздів партії і пленумів ЦК, різноманітних партійних ухвал, директив і самих виступів партійно-радянських лідерів [7; 8; 9].

Слід при цьому зазначити, що, незважаючи на певні кроки по боротьбі з культом особи Сталіна, успіхи в напрямку поліпшення матеріально-технічного й кадрового забезпечення українського села на думку тогочасного керівництва країни мали бути нерозривно пов'язані з діяльністю партійних органів і їх активною роботою безпосередньо на селі. З цією метою кремлівська влада приділяла значну увагу розширенню сільських партійних осередків. Так, на кінець 1953 р. в селах України працювало 130 тис. комуністів і близько півмільйона представників комсомолу. При цьому мережа первинних партійних організацій охоплювала майже всі колективні господарства. Щоправда багато з них існували суто формально будучи свого роду ритуальним доповненням до посад голів колгоспів і суттєво ніяк не впливали на агровиробництво [13, с. 3]. Така ситуація в значній мірі була зумовлена відсутністю на керівних посадах по-справжньому кваліфікованих кадрів, керівників, які в силу своєї недостатньої фахової компетентності, не кажучи вже про все ще живі традиції і

звички жорсткої сталінської адміністративно-командної системи не могли відстоювати власну позицію перед керівниками колгоспів, які в свою чергу також далеко не завжди були здатні професійно виконувати свої посадові обов'язки.

Однак історики того часу одноставно схвально оцінювали діяльність партійних осередків в українському селі, зокрема їхню роль в інтенсифікації сільгоспвиробництва, впровадженні нових й удосконаленні попередніх технологій в сільському господарстві. Особливо наголошувалось на виключно важливій ролі комуністів в професійному та ідеологічному вихованні нових кадрів для народного господарства. Це можна доволі випукло прослідкувати дослідивши матеріали по даній проблемі, які друкувалися на сторінках «Українського історичного журналу».

Тож не дивно, що розвиток сільського господарства в період М. Хрущова в працях українських дослідників того часу, які публікувалися у головному історичному часописі республіки дістав виключно позитивні оцінки. Вчені наголошували на успіхах у зміцненні виробничо-технічної бази обслуговування колгоспів, доцільності реорганізації машинно-тракторних станцій і продажу техніки колгоспам [11; 14]. Це, на їхню думку, сприяло підвищенню продуктивності сільського господарства, суттєво покращило механізацію сільськогосподарських робіт і дало змогу «зосередити в одних руках землю і техніку» [10, с. 33].

Щоправда окрім суто ідеологічного оспівування успішної політики партії в сільському господарстві, значна кількість публікацій науковців містила й корисний фактологічний матеріал. У ньому відображені статистичні дані, звіти, трудові будні селян тощо.

Особливу увагу автори журналу звертали на висвітлення процесу зміцнення зв'язків між колгоспами, радгоспами, машинно-тракторними станціями і міськими промисловими підприємствами в 1950-х роках. Однак така в цілому позитивна співпраця, на їхню думку, носила не однозначно позитивний характер, оскільки, наприклад, забезпечення колгоспів технікою і необхідними будівельними матеріалами супроводжувалось багаточисленними фактами службових зловживань або навіть і прямих фінансових махінацій [7, с. 44]. З іншого боку, було багато випадків реальної матеріально-технічної допомоги колективів фабрик і заводів колгоспам і МТС, участі трудівників з міст у сільськогосподарських роботах [7, с. 45].

В цілому тогочасні дослідники в абсолютній більшості зазначали, що модернізація сільськогосподарського виробництва за рахунок активної допомоги промислових підприємств міст мала важливе значення і сприяла пришвидшенню її темпів зростання її кількісних і якісних показників. Унаслідок цього було збудовано і технічно оснащено велику кількість сільських машинно-тракторних майстерень і суттєво поліпшено процес механізації сільськогосподарських робіт. Щодо цього історики зазначали, що стрімкий розвиток матеріально-технічної бази села дав змогу машинно-тракторним станціям виконувати навіть доволі складні ремонтні операції, які до того проводили переважно на великих заводах важкої промисловості [7, с. 46]. Водночас у публікаціях часто йшлося про активізацію роботи винахідливих сільських фахівців, які нерідко

знаходили можливість навіть в технічно збіднених умовах пересічного українського села перевиконувати заплановані обсяги ремонту сільськогосподарської техніки та інших складних для села робіт по механізації виробничих процесів [7, с. 46–49].

Загалом в історичній періодиці періоду Хрущова відклався значний масив інформації про матеріально–технічну допомогу міста селу, промисловості, – сільському господарству. Серед її основних напрямів виокремлювали: постачання необхідних матеріалів промислового виробництва цегли, металевих та залізобетонних конструкцій для будівництва виробничих приміщень, забезпечення сільгосптехнікою, автотранспортом верстатами й зварювальними агрегатами та різноманітними видами інструментів, активне впровадження електрифікації й механізації в сільськогосподарському виробництві та інше [12, с. 68].

Значну увагу на шпальтах «Українського історичного журналу» тогочасні історики звертали на трудові кадри сільськогосподарського виробництва, зазначаючи, що до участі в сільськогосподарських роботах дедалі активніше стали залучати не лише працівників промислових підприємств, а й студентів та учнівську молодь. Така ситуація багато в чому була зумовлена збільшенням посівної площі культур і заготівельних показників [12, с. 71].

Водночас автори публікацій активно порушували проблему матеріальної зацікавленості селян, наголошуючи на тому, що з другої половини 1950–х років винагорода за працю в колгоспах поступово зростала, при чому не лише в натуральній, але й в грошовій формі, частішали випадки фінансового захоплення і преміювання [7, с. 45; 15, с. 119].

Однак реальний стан речей далеко не повністю відповідав дійсності, оскільки у публікаціях зазвичай враховувалися лише показові витратні для влади статистичні матеріали або асигнування в сільське господарство загалом [16, с. 40]. Так, зокрема, підкреслювалося що за період 1956–1960 рр. державні дотації в сільське господарство були збільшені у два рази і досягли майже 27 млрд. крб. [12, с. 65]. Між тим навіть в офіційних партійних документах, зокрема в контрольних цифрах розвитку народного господарства, на семирічку 1959–1965 рр. вказувалося, що загальне зростання капіталовкладень у сільське господарство було заплановане переважно за рахунок самих колгоспів. Зокрема, «контрольними цифрами» у постанові XXI з'їзду КПРС було передбачено, що 150 млрд. карбованців повинна виділити держава, а близько 350 млрд. за цей же період мали витратити на виробничі потреби самі колективні господарства (із них – майже 100 млрд. на придбання техніки, решту – на будівництво і благоустрій села). При цьому зазначалося, що такі планові капітальні вливання майже у 2 рази перевищують вкладення 1952–1958 рр. [7, с. 48]. Іншими словами, радянські історики, виконуючи партійне замовлення, фактично виправдовували викачування коштів із сільгоспідприємств на користь запланованих державою показників зростання.

Щоправда слід зазначити, що становлення наукових знань про матеріально–технічне й кадрове забезпечення українського села в досліджуваній період не було позбавлене й певної критики з боку авторів публікацій.

Одним із найбільших прорахунків влади дослідники вважали поширену практику відрядження в розпал тих чи інших польових робіт працівників промислових підприємств для роботи на селі зі збереженням посадових окладів на їх основному місці роботи. На їхню думку, така практика суттєво впливала на зростання цін як на промислову, так і на сільськогосподарську продукцію. Проте, в подальшому переважна, власне лєвова більшість українських колгоспів в період збору врожаю почала обходитись майже виключно власними людськими і матеріальними ресурсами. Це безумовно не стосувалося значної кількості робітників промислових підприємств, яких залучали до роботи на цілинних землях [7, с. 47]. Характерно, що у тогочасній радянській пропаганді, а відповідно і у наукових публікаціях фахівців, яких відряджали на цілину, зображували усміхненими і щасливими.

Загальний огляд публікацій «Українського історичного журналу», які так чи інакше торкалися життя українського села підтверджує, що на його сторінках в означений період домінували ідеологічні пріоритети щодо висвітлення сільськогосподарської тематики. Це підтверджується і тим, що особливе місце в публікаціях істориків займало висвітлення культурно–освітньої діяльності серед колгоспників. Вона вимагала демонстрації спеціальних кінофільмів, налагодження повсюдного радіомовлення, застосування різноманітних методів наочної агітації, зокрема, стінгазет, встановлення дошок пошани тощо. Науковці наголошували на суттєвій шефській допомозі промислових підприємств і міських установ колгоспам у забезпеченні їх бібліотек різноманітною художньою, політичною і сільськогосподарською літературою. Також активно висвітлювалася практика проведення спільних показових виставок досягнень місцевих господарств за участю жителів міст і сіл [7, с. 49–50; 12, с. 66; 13, с. 10].

Водночас дослідники підкреслювали, що кадрове зміцнення колгоспів кваліфікованими спеціалістами сільського господарства допомогло в майбутньому значно поліпшити виробничі, а отже і фінансові показники в сільськогосподарському виробництві. Помітну роль у цьому відіграли зокрема Українська сільськогосподарська академія, Дніпропетровський сільськогосподарський інститут, Всесоюзний науково–дослідний інститут кукурудзи, та інші. Поступово в колгоспах неухильно зростала частка висококваліфікованих спеціалістів сільського господарства. Так, за інформацією Є. Талан, у 1957 р. вищу спеціальну освіту мали 68,7% директорів МТС, 66,4% головних інженерів, 74,5% головних агрономів і 64,7% головних зоотехніків господарств [14, с. 40].

А. Санцевич наводить цікаву статистику участі молоді Української РСР тобто людей, які вже мали достатньо високу для свого часу загальну освіту у сільськогосподарському виробництві, зокрема, у тваринництві. Якщо у 1953 р. у цій галузі працювало 50 тис. молоді із середньою освітою, то в 1958 р. – вже 125 тис. Показники загальної кількості молоді в цій галузі сільського господарства України були ще вищими: 266 тис. осіб у 1958 р. і 450 тис. осіб у 1961 р. [15, с. 121].

В цілому комплексний аналіз публікацій радянських істориків досліджуваного періоду на шпальтах «Українського історичного журналу» засвідчує помітний

інтерес з їхнього боку до висвітлення зрушень в матеріально-технічному й кадровому забезпеченні в сільському господарстві Української РСР протягом 1953–1964 рр. і дає змогу виявити ряд важливих тенденцій, характерних для тогочасної історичної науки в цілому. По-перше, історична наука і в цей період носила винятково ідеологічний характер. Обов'язковою частиною кожного дослідження було возвеличення ролі партії та її чинних керівників. Крім того, вчені фактично директивно були зобов'язані висвітлювати лише позитивні явища реалізації партійного курсу та визначених ним шляхів піднесення сільського господарства. Це ж стосувалося і показу ролі безпосередніх організаторів цих перетворень на місцях [13, с. 5]. По-друге, переважна більшість вчених того періоду намагались зображувати міський пролетаріат ідеологічно й цивілізаційно більш прогресивним порівняно з все ще «відсталими» сільськими трудівниками. По-третє, автори публікацій здебільшого акцентували увагу на стані справ в східних індустріальних Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій і Одеській областях, тоді як проблеми матеріально-технічного і кадрового забезпечення сільгоспвиробництва в західних областях України, за винятком поодиноких згадок, майже не висвітлювались.

Водночас українські радянські історики, продовжуючи звично оспівувати досягнення компартії в реалізації її політики в сільському господарстві країни, на відміну від попереднього періоду сталінської тиранії, все ж робили чимало спроб не оминати увагою й негативні явища на селі та факти зловживань як місцевого партійно-радянського так і, власне, колгоспного керівництва. Така ситуація була пов'язана з ліберальним курсом правління М. Хрущова, коли на відміну від його попередників будь-яка критика керівництва з боку науковця могла закінчитись фатально.

Викладене дає підстави до наступних висновків. Загалом автори «Українського історичного журналу» в період 1953–1964 рр. сприяли накопиченню історичних знань з сільськогосподарської тематики, функціонування сільського господарства й життя села. Незважаючи на те, що в своїх дослідженнях вони дотримувались позицій марксистської методології, науковці зробили вагомий внесок у розробку проблем зміцнення технічної бази сільського господарства в селі, комплексної механізації сільського господарства, наситивши більшість своїх публікацій доволі багатими і промовистими фактологічними матеріалами. Але з іншого боку, часто джерельна база їх публікацій хибувала на надмірне переказування партійних документів, тоді як думок авторитетних фахівців, закритих матеріалів інспекцій майже не наводилося. На нашу думку, звернення до цих джерел, а також фахових часописів з різних галузей сільського господарства того періоду, відкриває більш багату картину реального матеріально-технічного та кадрового стану сільського господарства України другої половини 1950–1960-х рр.

Список використаних джерел

1. Романюк, І., 2003. 'Трансформація колгоспів України удругий половині 50-х – 60-х рр. XX ст.', *Український селянин*, Вип.7, 161–162.
2. Ніколасць, Ю., 2006. 'Підготовка кадрів для народного господарства в роки хрущовської «відлиги» у висвітленні вітчизняних дослідників', *Український селянин*, Вип.10, 80–84.

3. Нікілев, О., 2006. 'Вища сільськогосподарська школа України в контексті аграрної політики держав середини 1950-х – середини 1960-х рр.', *Український селянин*, Вип.10, 176–180.

4. Заболотна, О., 2006. 'Проблема кадрового забезпечення сільського господарства у зв'язку зі зміцненням матеріально-технічної бази села (60-ті роки XX століття)', *Український селянин*, Вип.10, 366–368.

5. Падалка, С., 2005. 'Аграрна політика в Україні: формування, шляхи реалізації та соціально-економічні наслідки (друга половина 60-х – 80-ті роки XX ст.)': Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01; *Донец. нац. ун-т*. Донецьк, 38.

6. 'Критика буржуазних, реформістських і ревізійоністських економічних теорій, 1963', *За заг. ред. О. О. Нестеренка та І. Г. Власова*, К.: Вид-во АН Укр. РСР, 276.

7. Шульга, І., 1959. 'Комуністична партія України – організатор шефства робітничого класу над колгоспним селом республіки (вересень 1953 – 1955 рр.)', *Український історичний журнал*, 1, 43–51.

8. Блох, Б., Епштейн, А., 1964. 'Трудове піднесення харківських тракторобудівників після XXII з'їзду КПРС', *Український історичний журнал*, 6, 81–83.

9. Шульга, І., 1957. 'Робітничий клас України в боротьбі за виконання заходів КПРС по дальшому зміцненню матеріально-технічної бази сільського господарства (вересень 1953 – 1955 рр.)', *Наукові записки кафедри суспільних наук Української академії сільськогосподарських наук*, 69–85.

10. Іванов, А., 1958. 'Нові машини для механізації в тваринництві', *Досягнення науки і передовий досвід з механізації тваринництва / За заг. ред. П. М. Василенка, І. Т. Осмака*, К.: Держ. вид-во сільськогосп. літ-ри Укр. РСР, 33–40.

11. Пантелейчук, О., 1964. 'Вклад підприємств сільськогосподарського машинобудування України в зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства (1953–1962 рр.)', *Український історичний журнал*, 2, 48–54.

12. Попсуєв, В., 1960. 'Допомога міста селу в піднесенні сільського господарства в 1953–1960 рр. (на матеріалах Дніпропетровської області)', *Український історичний журнал*, 5, 64–74.

13. Кожукало, І., 1959. 'аходи Комуністичної партії по зміцненню первинних партійних організацій на селі після вересневого Пленуму ЦК КПРС (1953–1955 рр.)', *Український історичний журнал*, 5, 3–12.

14. Талан, С., 1961. 'Заходи Комуністичної партії по дальшому розвитку сільського господарства України (1958–1961 рр.)', *Український історичний журнал*, 5, 39–48.

15. Санцевич, АВ., 1963. 'Висвітлення трудових звершень молоді України у післявоєнний період', *Український історичний журнал*, 1, 118–124.

References

1. Romanyuk, I., 2003. 'Transformaciya kolgospiv Ukrainy' u drugij polovy'ni 50-x – 60-x rr. XX st. (Transformation of Ukrainian collective farms in the second half of the 1950's and 60's.)', *Ukrayins'ky' selyany'n*, Vy'p.7, 161–162.

2. Nikolayecz', Yu., 2006. 'Pidgotovka kadriv dlya narodnogo gospodarstva v roky' xrushhovy's'koyi «vidly'gy» u vy'svitlenni vitchy'znyy'x doslidny'kiv (Training for the national economy during Khrushchev's «thaw» in the coverage of domestic researchers)', *Ukrayins'ky' selyany'n*, Vy'p.10, 80–84.

3. Nikilyev, O., 2006. 'Vy'shha sil's'kogospodars'ka shkola Ukrainy' v konteksti agrarnoyi polity'ky' derzhav seredy'ny' 1950-x – seredy'ny' 1960-x rr. (The Higher Agricultural School of Ukraine in the context of the agrarian policy of the mid-1950s – the mid-1960s.)', *Ukrayins'ky' selyany'n*, Vy'p.10, 176–180.

4. Zabolotna, O., 2006. 'Problema kadrovogo zabezpechennya sil's'kogo gospodarstva u zv'yazku zi zmichnenniam material'no-technichnoyi bazy' sela (60-ti roky' XX stolittya) (The problem of personnel provision of agriculture in connection with the strengthening of the material and technical base of the village (60 years of the twentieth century))', *Ukrayins'ky' selyany'n*, Vy'p.10, 366–368.

5. Padalka, S., 2005. 'Agrarna polity'ka v Ukraini: formuvannya, shlyaxy' realizaciyi ta social'no-ekonomichni naslidky' (druga polovy'na 60-x – 80-ti roky' XX st.) (Agrarian Policy in Ukraine: Formation, ways of realization and socio-economic consequences (second half of the 60's – 80's of the twentieth century))': Avtoref. dy's'... d-ra ist. nauk: 07.00.01; *Donecz. nacz. un-t*. Donecz'k, 38.

6. Kry'ty'ka burzhuzny'x, reformists'ky'x i revizionists'ky'x ekonomichny'x teorij (Critique of bourgeois, reformist and revisionist economic theories), 1963, *Za zag. red. O. O. Nesterenka ta I. G. Vlasova*, K.: Iy'd-vo AN Ukr. RSR, 276.

7. Shul'ga, I., 1959. 'Komunisty'chna partiya Ukrainy' – organizator shefstva robotny'chogo klasu nad kolgospny'm selom respubliky' (veresen' 1953 – 1955 rr.) (The Communist Party of Ukraine is the organizer of the patronage of the working class over the collective farm village of the republic (September 1953 – 1955)), *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 1, 43–51.

8. Blox, B., Epshtejn, A., 1964. 'Trudove pidnesennya xarkivs'ky'x traktorobudivny'kiv pislya XXII z'yizdu KPRS (Labor growth of Kharkiv tractor builders after XXII Congress of the CPSU)', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 6, 81–83.

9. Shul'ga, I., 1957. 'Robotny'chy'j klas Ukrainy' v borot'bi za vy'konannya zaxodiv KPRS po dal'shomu zmichnennyy material'no-texnichnoyi bazy' sil's'kogo gospodarstva (veresen' 1953 – 1955 rr.) (The working class of Ukraine in the struggle for the implementation of the CPSU measures to further strengthen the material and technical base of agriculture (September 1953 – 1955)), *Naukovi zapysky' kafedry' suspil'ny'x nauk Ukrainy' koi akademiyi sil's'kogospodars'ky'x nauk*, 69–85.

10. Ivanov, A., 1958. 'Novi mashy'ny' dlya mexanizaciyi v tvary'ny'czvtvi (New machines for mechanization in animal husbandry)', *Dosyagnennya nauky' i peredovy'j dosvid z mexanizaciyi tvary'ny'czvtva / Za zag. red. P. M. Vasy'lenka, I. T. Os'maka*, K.: Derzh. vy'd-vo sil's'kogosp. lit-ry' Ukr. RSR, 33–40.

11. Pantelejchuk, O., 1964. 'Vklad pidpr'yemstv sil's'kogospodars'kogo mashy'nobuduvannya Ukrainy' v zmichnennyya material'no-texnichnoyi bazy' sil's'kogo gospodarstva (1953–1962 rr.) (Contribution of enterprises of agricultural machine-building of Ukraine to strengthening the material and technical base of agriculture (1953–1962 biennium))', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 2, 48–54.

12. Popsuyev, V., 1960. 'Dopomoga mista selu v pidnesenni sil's'kogo gospodarstva v 1953–1960 rr. (na materialax Dnipropetrovs'koyi oblasti) (Assistance of the village town in the rise of agriculture in 1953–1960 (on materials of the Dnipropetrovsk region))', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 5, 64–74.

13. Kozhukalo, I., 1959. 'Zaxody' Komunisty'chnoyi partiyi po zmichnennyyu pervy'ny'x partijny'x organizacij na seli pislya veresnevoogo Plenumu CzK KPRS (1953–1955 rr.) (Measures of the Communist Party to strengthen the primary party organizations in the countryside after the September Plenum of the Central Committee of the CPSU (1953–1955 biennium))', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 5, 3–12.

14. Talan, Ye., 1961. 'Zaxody' Komunisty'chnoyi partiyi po dal'shomu rozvy'tku sil's'kogo gospodarstva Ukrainy' (1958–1961 rr.) (Measures of the Communist Party on the further development of agriculture in Ukraine (1958–1961))', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 5, 39–48.

15. Sancevy'ch, AV., 1963. 'Vy'svitlennyya trudovy'x zvershen' molodi Ukrainy' u pisl'yavoyenny'j period (Coverage of labor achievements of Ukrainian youth in the post-war period)', *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal*, 1, 118–124.

Karasevych O. O., instructor of philosophy and social studies department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), k.oksana46@ukr.net, orchid/0000-0001-9874-489X

The becoming of historical knowledge on material and technical provision and personnel of Ukrainian village in the «thaw» period on the pages of «Ukrainian historical journal»

The article shows the formation of initial historical vision of soviet politics concerning material and technical provision and personnel of Ukrainian village during «khrushchov period». Also, the article displays its meaning from historical and social sciences point of view in 1953–1964. Such view was formed under some specific social and political circumstances of that period. That's why it is difficult to divide the historical literature of that period on the categories: party, scientific, popular-scientific, publicist and so on. We justified that a real scientific intellectual comprehension of the processes which were presented at the same time with the researches didn't give the possibility to avoid subjectivity. That happened without political and ideological dictates which characterized the period of stalintotalitarianism.

Keywords: «thaw» period, khrushchov agrarian reforms, Ukrainian village, material and technical provision, agriculture.

* * *

УДК 94(477)«1960»:343.193

Лазуренко О. Г.,

здобувач кафедри історії та культури України,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет ім. Григорія Сковороди (Україна,
Переяслав-Хмельницький), olenalazurenko@ukr.net

ОСОБИСТЕ ТА ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ПІД ПРИЦЛОМ ТОВАРИСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР НА ПОЧАТКУ 1960-Х РОКІВ

Аналізується розгляд справ морально-побутового характеру товариських судами Української РСР на початку 1960-х років. Основна історична увага в статті сконцентрована на розгляді сімейних справ. Доводиться, що товариські суди на початку 1960-х рр. реалізовували один з механізмів колективного контролю над моральністю, здійснювали пряме втручання в шлюбно-сімейні відносини та особисте життя громадян та створювали обстановку нетерпимості до будь-яких антигромадських вчинків.

Ключові слова: держава, ідеологія, товариський суд, правосуддя, комуністична мораль, сімейно-побутові відносини.

Найвищою соціальною цінністю кожної демократичної держави є життя людини, її здоров'я, честь й гідність, недоторканість та безпека. Сьогодні більшість країн світу гарантують також конституційне та законодавче регулювання права на невтручання в особисте та сімейне життя. Згідно сучасного українського законодавства ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Сімдесятирічний період панування радянської ідеології та нівелювання права самостійно визначати свою поведінку, самостійно визначати свої внутрішні відносини з приводу користування і розпорядження спільним майном, виховання, освіти й утримання дітей, піклування про непрацездатних членів сім'ї, праці і дозвілля, встановлювати, підтримувати та розвивати зв'язки з іншими людьми тощо значно вплинув на правову культуру українського соціуму сьогодні. Незважаючи на те, що українська держава стала на шлях захисту середовища життя людини, захисту її від свавільного втручання державних органів та будь-яких інших сторонніх осіб, проте і сьогодні недоторканість приватної сфери життя є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні засади діяльності товариських судів представлено переважно публікаціями 1960–1980-х років (Г. Ліненберг та Н. Леонова [2], Н. Чечина [3], А. Бажанов [4]). Проте у радянській історіографії проблеми розгляду справ, що стосувалися особистого та сімейного життя громадян, практично не висвітлювалися. В сучасній українській історіографії втручання у приватне життя з сторони товариських судів дотично розглядається в контексті історії повсякдення радянського соціуму [5–6]. Та все ж ця тема залишається малодослідженою і потребує комплексного аналізу.

Одним із механізмів втручання радянської держави в особисте життя громадян стали товариські суди. Тому метою даної статті є аналіз їх діяльності в галузі сімейно-побутових відносин на початку 1960-х років.